

Asi málokdo věří, že osídlení Čech proběhlo příchodem praotce Čecha a jeho družiny na horu Říp, z jehož vrcholu praotec zhodnotil okolní zemi jako rádlou nedotčenou a pustou, avšak oplývající „mlékem a strdím“. Archeologická bádání prokázala, že některá území v Čechách, na Moravě i ve Slezsku už jsou osídlena aspoň 300 tisíc let.

Na hustotu, rozložení a průběh osídlení mají prvořadý vliv klimatické a geografické podmínky území. Geograficky je území ČR charakteristické v západní části území (tj. v Čechách) horským orámováním (Šumava - Český les - Krušné hory - Lužické hory - Krkonoše - Orlické hory a přechodovými menšími pahorkatinami), území Moravy je orámováno horami zvláště v severní (Jeseníky) a východní části (západní část karpatského oblouku: Beskydy, Bílé Karpaty), jižní a sv. části jsou naopak nížinaté. Území Čech a Moravy je odděleno Českomoravskou vrchovinou, sem tam po území jsou menší pahorkatiny. Nejstarší osídlené oblasti: průměrná roční teplota 8°C , srážky do 600 mm, poloha do 350 m n. m.).

Je prokázáno, že nejdříve byly osídleny oblasti jižní Moravy (lesostepní oblasti) a nížina středního Polabí v Čechách, pro lov a sběr byly vyhledávány i lesy a podhůří. V době kamenné (před 7000-4000) počet zemědělského obyvatelstva vzrostl, na úkor dřívějších lovců a sběračů. Osídlení se zahustilo a postoupilo do poloh kolem 350 m n. m. V této době vznikla v Čechách lidská sídla na území od Hradce Králové, Pardubic, po Beroun, Žatec, Chomutov, Ústí, rovněž v dn. Plzeňské kotlině. Na Moravě osídlení postoupilo na sever zhruba po čáru Mohelnice-Olomouc-Přerov, ve Slezsku podél řek Odry, Opavy po okolí dn. Opavy. V době bronzové (před 4000 - 2700 lety) se sídla rozšířila do oblasti jižních Čech, na Moravě až po úpatí Jeseníků a Bílých Karpat. Osídlování bylo na dlouhou dobu završeno ve st. době železné (2700 - 2400).

V období několika posledních století př. Kr. obývali naše země **Keltové**. Jejich sídla, tzv. oppida, jsou sice archeologicky doložena, ale jejich jména se nám nedochovala: dn. Stradonice u Berouna, Závist u Zbraslavi, Hostýn u Holešova na Moravě. Keltové po sobě nezanechali žádné výrazné stopy, pouze v arch. nálezech a nejstarších zeměpisných jménech - hlavně řek a hor (viz níže). Jméno jednoho z keltských kmenů také dalo název území

Čech: kmen Bójů, usídlení v zemi *Baiahaim* „domov, vlast Bójů“ - z něj lat. *Bohemia* a něm. *Böhmen*.

Keltové byli z našeho území vytlačeni **Germány**, z nich jsou historicky doloženy (antickými římskými prameny) dva kmeny: Markomani a Kvádové (proti nim vytáhl M. Aurelius až na j. Slovensko k Trenčínu - nápis na skále).

Od začátku 6. století postupně pronikaly na naše území **kmeny slovanské**, přičemž asimilovaly předchozí obyvatelstvo. (Migrační vlny: jednak přes karpatské průsmyky, jednak od jihu z Podunají.) Slovanské kmeny se usídlovaly v nejst. dobách opět v úrodných oblastech: střední Labe, dolní Povltaví (po Zbraslav), Slánsko, střední a dolní Ohře, na Moravě okolo Moravy, dolní tok Bečvy, podél dolních toků řek Dyje, Jihlavy, Oslavy, Bobravy, Svatky a Svitavy. Je prokázáno, že osídlování postupovalo proti proudu řek, nejprve po hlavních tocích, poté i po přítocích. Začínalo tedy na bezlesých rovinách (kde nebyly přirozené překážky) a postupovalo zvolna směrem do lesů a hor.

Nejstarší sídla všech etnik, která osídlovala naše území, jsou doložena na těch místech, kde byly nejprůzračnější podmínky pro zemědělství (viz výše): vyšší průměrná teplota, málo lesů, úrodná půda. Právě v těchto oblastech leží místa známá z pověstí (Říp, Vyšehrad, Tetín, Stadice) a kde jsou významné archeologické objevy (Kouřim, Lahovice, Budeč, na Moravě Mikulčice). Na začátku 7. stol. už byla země výlučně slovanská (s výjimkou vpádu Avarů na j. Moravě, proti nimž vznikl svaz - Sámova říše). Už v pol. 9. stol. zde existovala kmenová knížectví (Mojmír a Pribina), na ně navazující Velká Morava.

Jak už bylo zmíněno, nejstarší vrstvu zeměpisných jmen na našem území představují **názvy některých hor a zvláště řek**. Jsou svědkem dávného osídlení země jinými etniky. Vodní toky, zvláště velké a dlouhé, měly totiž v nejstarší době velký význam, protože byly důležitým komunikačním a orientačním prostředkem. Vzhledem k tomu, že kořeny jejich jmen sahají dost hluboko, je výklad jejich významu zcela v rukou etymologie. Výklady některých z nich se mohou i měnit s prohlubováním znalostí etymologů.

Jak uvádí V. Šmilauer (*O jménech našich řek*), nejstarším národem, z jehož jazyka se nám zachovaly dodnes stopy, je jakési předkeltské indoevropské obyvatelstvo, které zde sídlilo kolem r. 1500 př. Kr. Z jejich jazyka pochází názvy toků *Metuje* (*medh-* „střed“, tj. střední řeka, patrně řeka mezi Úpou a Orlicí), *Úpa* (*Opa ve významu „voda“, stejný základ má i *Opava*), *Jizera* a další. Keltského původu (z doby kolem r. 500 př. Kr. je *Dunaj* (z ide. **danu-* „řeka“). Mezi 3. stoletím př. Kr. a 6. stoletím po Kr. zde sídlili Germáni. Germánského původu jsou jména řek *Labe* (= slovanská podoba pův. germ. *Albi* „bílá“ - srov. lat. *albis*), *Vltava* (z germ. *Wiltahwa* „dravá voda“; to je výklad Dobrovského, který tím popřel Hájkův výklad jako „řeka hltavá“). Slovanské kmeny pak jména některých řek přejali, ale většina hydronym v ČR je slovanského původu: např. *Sázava* (od „sázeti“, tj. „řeka plná nánosů“), *Litava* (stč. *lútý* „divoký“, tj. řeka divoká), *Vlkava* (potok vlčí) s příponou *-ava*, *Cidlina* (snad „čistá řeka“ - sloveso „cediti“, pův. význam „čistit“), *Mrlina* (řeka mrlá, tj. mdlá).

Při tvoření jmen řek se užívají nejčastěji tři typy motivací: pojmenování podle povahy vody (*Bystřice*, *Bystrá X Tichá*, *Smutná*, podle barev: *Bílá*, *Bělá*, *Černá voda*; *Teplá*, *Teplice*, *Lednice*, *Kalná*, *Rybná*, *Pstružný*); podle povahy povodí (*Lužná*, *Lužnice* - přitéká z luhů, *Doubrava*, *Olešnice*, *Rokytnice*, *Javornice*); podle osady (*Želivka*) - obecně je častější opačný postup, tj. primární hydronymum přežato na oikonymum.

Z oronym patří mezi nejstarší, předkeltské, *Karpaty* (od Ptolemaia: *Karpatés oros* thráckého původu), *Beskydy* (asi také thrácké), *Tatry* jsou slovanského původu (Kosmas: *Tritri*). *Gabreta* - Šumava: kelt. *gabros „kozel, kozorožec“, *Sudeta* - keltské **sud-* „svině“.

***

Šmilauer: Osídlení

Proces osídlování našeho území slovanským obyvatelstvem (tzv. vnitřní kolonizace), stejně jako pozdější vnější, tzv. německá kolonizace, stál od počátku 19. stol. v centru zájmu vědců, zvláště historiků. Historikové hledali v geografickém rozšíření MJ důkazy pro absolutní chronologii. Bohužel však jednotlivé typy jmen přisuzovali přímočaře určitým stoletím, takže to nepřineslo žádné výsledky (např. Hermenegild Jireček: 6. - 10. stol. období

MJ na *-ice*, 11. stol. *-ov*, *-ín* apod.). Když se tyto snahy ukázaly jako liché, zavládlo na nějakou dobu období určité skepse, že totiž nelze využít MJ pro chronologické potřeby.

Myšlenka však nezapadla a byla plně a úspěšně realizována v díle **V. Šmilauera**: *Osídlení Čech ve světle místních jmen* (Praha 1960). Plně si uvědomoval, že toponymie souvisí velmi úzce s místními, časovými, společenskými činiteli a toponomastika je tudíž věda jazykově-zeměpisně-historická. Na každé MJ se dívá ze tří úhlů: **1. jazykového** (příslušnost k toponymickému typu MJ), **2. přesná lokalizace** (kde leží); **3. historické** (nejstarší) **doklady**. Kombinací uvedených dat (historických, archeologických a jazykových a doplněných o lokalizaci pojmenovaných objektů) využívá MJ jako prameny pro dějiny osídlení. Jeho metoda je objevná a využili ji i onomastikové z jiných slovanských jazyků. Materiálovou základnu jeho bádání tvoří Profousova Místní jména v Čechách I-IV.

Na něho navázali: I. Lutterer: *Vývoj místních jmen a osídlení v povodí Orlic*, 1969; R. Šrámek: *Soustava místních jmen na severovýchodní Moravě a ve Slezsku*. Sl. sborník 1965.

Termínu MJ je užíváno ve významu 'názy obydlených míst'. Základní jednotkou pro toponomastiku je osada 'místo geograficky oddělené, jež má vlastní číslování domů', řidčeji se užívá termínu místní část, skupina domů, popř. jednotlivý dům, ležící odděleně od vlastní osady a mající zvláštní místopisný název. Termínem sídliště je označována jak osada, tak místní část (bez rozlišení).

Recenze historiků: Třeštík: To je objevné a vhodné napodobování..., ale záleží i na kvalitě použitých dat historických a archeologických. Pro zjištění původu a stáří osad se podle potřeby kombinuje postup historický, opírající se o historické doklady, a lingvistický, jazykovědný, vycházející z rozboru místních jmen a jejich typů.

Jak toho dosáhl?

Poučen chybami předchozích badatelů, kteří pracovali s velkými celky (např. jmen na *-ice/-ovice*), přihlédl Šmilauer k vnitřní struktuře MJ na elementárnější úrovni. Jeho dílo je založeno na nové, objevné a zcela originální **metodě malých (toponymických) typů**. Podstatou této metody je předpoklad, že vlastní jména, která se vyznačující shodnou nebo podobnou slovtvornou strukturou (jazykové hledisko), mají též společnou příslušnost do určitého vývojového období (historické/časové hledisko) a je jim společné určité kompaktní zeměpisné rozšíření (geografické hledisko). Pro tyto účely

přihlíží nejen ke způsobu tvoření MJ na nejobecnější úrovni (např. *Vitošice* z OJ *Vitoš* + *-ice*), ale i ze zakončení odvozovacího základu a jeho kombinaci s různými základy (*Vit-oš-ice*, *Rad-oš-ice*, tj. základem jsou OJ utvořená sufixem *-oš*). Na základě tohoto kritéria vytvořil asi 450 - 500 tzv. malých typů a zjišťuje jejich rozšíření typů na českém území.

Co může být MMT? Např.

- MJ vzniklé přejatím apelativa, popř. derivát: *Lhota/Lhotka/Lhotice*, *Újezd/Újezdec*, *Hamr*, *Huť/Hutě*
- složená MJ: např. MJ na *-ves*, *-hrad* a hlavně přezdívková MJ, např. typ A + S (*Holohlavy*, *Holostřevy*, *Tlustovousy*), nebo jedna určitá složenina (*Kostomlaty*)
- MJ s určitým sufixem - není moc vhodné, protože je jich moc; přesto např. MJ na *-ice* není rozšířen na velmi pozdě osídlených územích (např. na ČM vrchovině, okr. Hlinsko, Nová Bystřice)
- Podle OJ, které je základem MJ: buďto utvoření OJ + libovolný sufix (např. *-or*, *-ora*: *Býchory*, *Čihořice*, *Kosoř*, *Kosořín*), popř. jedno konkrétní OJ + libovolný sufix (*Lobeč*, *Lobeček*, *Lobkovice* z OJ *Lobek*) apod.
- apelativum bez ohledu na utvoření: typ *vetla*: *Vtelno*, *Telnice*, *Vetlá*
Pojem „typu“ je tedy evidentně „pružný“, početně může být různě zastoupený - např. typ *-íz* (např. *Knovíz*) je zastoupen třemi osadami, jiný desítkami, jiný stovkami.

Následně Šmilauer provádí **lokalizaci** všech obcí, na základě Profousova slovníku: všechny údaje zakresluje do mapek (tzv. jazykovězeměpisná metoda). Jen takový typ MJ vytváří „malý typ“, který má z jazykového hlediska něco společného, musí tvořit určitý (zeměpisný) areál.

Rozšíření MJ určitého typu je zvýrazněno v mapě izoglosou (v případě početného typu se ohraničuje izoglosou celý areál jeho výskytu, v případě málo početných typů spojuje jednotlivá MJ, aby byl toponymický typ zvýrazněn).

O něco náročnější je **časové zařazení** typu. Lze k tomu využít **(a) jazykovou stránku, (b) historické doklady, (c) archeologická zkoumání.**

(a) Ve většině případů nelze stanovit počátek užití jistého toponymického typu, protože většina jazykových prostředků v češtině je původu už

praslovanského. Spíše je možné určit konec jeho užívání, neboť jednotlivé typy postupně zastarávají: např. MJ se základem **tat** 'zloděj' (*Tatce, Tatobity...*), který se jako apelativum v češtině nedochoval, budou patřit k nejstarším českým toponymickým typům. Naopak slovo **hamr** 'závod na zpracovávání kovů, huť, těžké kladivo' (železárna, kde byl kladívkový stroj na rozbíjení železné rudy. Poháněn vodním tokem.) k nám proniklo zároveň se zařízením, které označuje, až ve 14. stol. Proto osady nazvané tímto MJ nemohou být starší. Podobně základ MJ **král** nemůže být starší než první dosažení královského titulu apod. Časová podmíněnost MJ může být někdy porušena zásahy různých mimojazykových činitelů. S tím musíme počítat vždy, protože MJ i PJ jsou těsně spjata s objektem, který pojmenovávají: např. přenášení hotových MJ na nová sídla (*Nový Malín* v okr. Šumperk, dř. Frankštát, je vzpomínkou volyňských Čechů na český Malín), přejímání PJ označujících různé neobydlené objekty (lesy, hory...) na nově vybudované osady v jejich blízkosti (osada *Hrachov* nazvaná podle blízkého lesa stejného jména), přenesené *Doudleby* do vých. Čech apod.

- (b)** Historické doklady, popř. nejstarší doklady MJ jsou při chronologizaci velmi důležité. Bohužel ale do 13. století je doloženo jen malé procento MJ; do listin se dostaly jen ty osady, které byly darovány některé církevní instituci (hlavně v záp. Čechách). Více osad bylo písemně zachyceno až ve 14. století (první soustavnější popis země). Např. na Jindřichohradecku až berní rula zachytila osady, z nichž některé nepochybně pocházejí aspoň ze 14. stol. Při chronologizaci toponymických typů nám tedy historické doklady příliš nepomohou. Cennou se stává metoda historických dokladů až v pozdější době, v 17.-19. století, tehdy je dokonce metodou hlavní. Pro starší období však má jen význam kontrolní a pomocný.
- (c)** Archeologie může poskytnout jen přibližné zařazení osad do některého z velkých období, s nimiž pracuje (starší doba hradištní do 800, střední 800-950, mladší 950-1100).

Metoda zkoumání

Při zkoumání vztahu mezi MJ a jejich časovým rozvrstvením vychází VŠ z následujícího:

- lexikální základy a slovotvorné prostředky se proměňovaly - obliba prostředků se měnila
- rozsah osídlené půdy se zvětšoval, z toho vyplývá:
  - o typy jmen na nejst. sídelním území jsou patrně nejstarší a v době rozšiřování území už nebyly živé
  - o typy omezené jen na nové území jsou zpravidla nové.

Při zjišťování postupu osídlení (mapa č. 11) je tedy třeba nejprve vymezit jako východisko **nejstarší sídelní území**. Při jeho stanovení se Šmilauer opírá o výsledky historických a archeologických bádání: tvoří areál, jehož hranice lze vymezit pomocí následujících obcí (viz mapa směr doprava): *Děčín, Mělník, Český Dub, Jičín, Hradec Králové, Chlumec nad Cidlinou, Kolín, Vysoké Mýto, Čáslav, Jílové, Křivoklát, Kladno, Podbořany, Kadaň, Most, Duchcov, Děčín*. Je to v podstatě území na středním a dolním Labi (na sever až k Litoměřicím), na dolní Vltavě (pod ústím Berounky), na střední a dolní Ohři a na Bílině. Je to *nejúrodnější oblast Čech s příznivými klimatickými podmínkami*, osídlená od nejstaršího neolitu, jejíž průměrná roční teplota je 8 stupňů Celsia (viz mapa č. 3). Je to území, které i podle historických a archeologických nálezů vykazuje nálezy starého osídlení.

Toto území představuje výrazný celek, charakterizovaný řadou toponymických typů, které se jinde v Čechách již nevyskytují. Mimo tzv. nejstarší sídelní území neexistuje v Čechách jiná oblast, která by tvořila podobný výrazný celek charakterizovaný řadou specifických toponymických typů. Můžeme tedy předpokládat, že toponymické typy zastoupené pouze na nejstarším sídelním území jsou nejstarší.

Typy MJ omezené na nejstarší sídelní území - I.

Na nejstarším sídelním území (kniha A, B; mapa č. 11 ozn. I.) bylo zjištěno 19 toponymických typů, které se na ostatním území Čech nevyskytují. Mezi nejvýraznější patří např. (čísla toponymických typů odpovídají

jejich označení v Osídlení Čech...): 1/6 *-budice* (OJ na *-bud + -ice*), 1/9 *vetla* druh vrby jako základ v MJ (mapa č. 72), 1/14 *-eň* (OJ na *-en + -' z j6*, mapa č. 167), 1/15 *Opočno* (mapa č. 32), 1/17 *-ary* (mapa č. 177)

Osídlování postupovalo směrem západním a jižním (většinou podél řek), a nejstarší sídelní území bylo dále rozšiřováno postupem na jih proti řekám Sázavě a Vltavě k linii *Mirovice-Milevsko-Dolní Kralovice* (viz opět mapa 11, území II), tj. do prostoru mezi Sázavou a Brdy po obou stranách Vltavy (v knize území mezi Sázavou a Vltavou = C, mezi Vltavou a Brdy = D), dále na západ proti Berounce (Mži) a jejím přítokům (kniha = E, mapa č. 11 III). Další osídlení směřovalo do jižních Čech (jejich východní část = F, západní část = G, na mapě č. 11 IV A, IV B). Celá tato rozsáhlá oblast tvoří tzv. **staré sídelní území**.

Uvádí se, že nejstarší sídelní území bylo osídleno do 10. století, konec osídlování českého vnitrozemí je dán léty 1143-1144. Od té doby se datuje počátek osídlování Českomoravské vrchoviny, oblasti málo úrodné a klimaticky nepříznivé. I jiné pohraniční hory byly osídleny až poměrně pozdě. Proto toponymické typy zastoupené např. jen na Českomoravské vrchovině, případně i v jiných horských oblastech, jsou typy mladší.

Typy na nejstarším sídelním území a v prostoru mezi Sázavou a Brdy - II (území A, B, C, D)

Prvním rozšířením nejstaršího sídelního území byl prostor mezi řekou Sázavou a Brdy po obou stranách Vltavy, jež tvořila přirozenou osu spojení s jihem (oblast II na mapě č. 11.) Tuto skutečnost dosvědčuje 17 toponymických typů, jejichž výskyt je omezen pouze na areál zahrnující nejstarší sídelní území a uvedenou oblast mezi Sázavou a Brdy.

Jak ukazují MJ, postupovalo osídlování ve třech proudech: posázavském (a), pravém povltavském (b), levém povltavském (c).

(a) Posázavský proud: ve směru Benešov - Vlašim - Dolní Kralovice, 5 toponymických typů: **2/1 -rady** (mapa č. 180; kromě *Voděrady*, *Močerady*, *Chocerady* – výkladů je několik; *Lužerady* – ti, kteří jsou rádi v louži, *Mezirady* – meze + rád /gern /raditi; *Pecerady* – lidé, kteří milují pec, peciválové; *Polerady* – lidé, kteří milují pole, pečliví

rolníci; *Sukorady* – suk ´větvička, dřevo´+ rady). **2/5 Lún-** (OJ *Lún* jako základ v MJ; mapa č. 126, psl. Lunj6 ´luňák´, jako apelativum se v češtině nedochovalo.)

(b) Pravý povltavský proud: Neveklov – Sedlčany – Milevsko, 3 toponymické typy, např. **2/7 OJ s příponou -or, -ora** (jako základ MJ; mapa č. 175), **2/8 Solopysky** (mapa č. 187)

(c) Levý povltavský proud: Dobříš – Březnice, rovněž 3 toponymické typy, např. **2/9 -níky** (mapa č. 178)- (sufix konatelských jmen + základ substantivní = ´člověk vykonávající jistou činnost s tímto substantivem spojenou´: služby pro vrchnost: *Drevníky* ´lidé zaměstnávající se dřevem´, *Hřebečníky* ´pěstitelé hřebců´, *Chrtníky* ´lidé chovající chrty´, *Jemníky* ´lidé, kteří se vyznali v chytání zvěře do jam´, *Kobylníky* ´lidé starající se o kobyly´, *Řepníky* ´lidé pěstující řepu´). **2/10 Dušníky** ´poddaní na zádušním pozemku´ (mapa č. 176).

Některé toponymické typy mají větší územní rozsah, jsou zastoupeny jak na starém sídelním území, tak po obou březích Vltavy: např. **2/12 Libčice** ´lidé L´ubkovi, Libkovi´; mapa č. 163. Vybrala jsem jej proto, že je zastoupen ve všech třech proudech (a, b, c).

Typy na nejstarším sídelním území a v západních Čechách - I + III, nikoliv mezi Sázavou a Brdy (A, B, E)

Kromě postupu do prostoru mezi Sázavou a Brdy postupovalo osídlování také západním směrem, a to po Berounce (Mži) a jejich přítocích. S nejstarším sídelním územím spojuje západní Čechy 14 specifických toponymických typů, které se jinde v Čechách nevyskytují, např. **3/1 tat** ´zloděj´ jako základ MJ (mapa č. 122), **3/14 Holohlavy**, mapa č. 184, tj. složenina A+S: *Litohlavy* - ´lidé, kteří mají l´útu, tj. lítou hlavu´, *Trhlavy* – ves lidí trhlavých, tj. bláznivých, *Úpohlavy*, pův. *Hlúpohlavy*, *Vhlavy* – *Velehlavy*, tj. ´ves hlaváčů´, *Loukonosy* ´lidé s křivými nebo zahnutými nosy´, *Křivousy* - ´ves lidí křivoústých´, *Mokrovousy* - ´lidé s mokřými vousy´, *Tlustovousy* ´muži tlustých, tj. mohutných vousů´.

Typy na nejstarším sídelním území, mezi Sázavou a Brdy a v západních Čechách - I + II + III (A, B, C, D, E)

S nejstarším sídelním územím mají uvedené oblasti společných 9 toponymických typů, např. **4/3 Sobě-** (mapa č. 185; *Sobědruhy* – sobědruh ‘společník, přítel’, *Soběhrdy* – asi OJ *Soběhrd*, tj. ves Soběhrdovy rodiny, *Soběchleby* – lidé, kteří sobě chlebí, tj. ves lidí samolibých nebo samostatně hospodařících, *Soběkury* – lidé, kteří sobě kouří, *Soběsuky* – suk ‘asi ‘člověk tvrdý, neústupný’, *Sobětuchy* – lidé, kteří sobě tuší, tj. dávají naději, jsou odvážliví). Profousovy pojmenovací motivy většinou vykonstruované, na základě příslušných kořenů, je velmi pravděpodobné, že mezi oběma komponenty byl spíše volnější významový vztah (srov. Šrámek *Soběbřichy*: sobě - obyvatelstvo žijící samo pro sebe, tj. stranou od ostatních vsí, druhé komponenty měly jen funkci blíže identifikující, často jedinečná žertovná motivace, např. moravské Soběbřichy a nář. Soběhrab ‘sobec’), dále např. **4/1 OJ -sa/-as** (mapa č. 173): *Orasice, Drasovice, Petrašovice*, **4/6 Nespery** (mapa č. 190), plurály OJ odv. ze slovesných základů bez prefixů sufixem *-a*: *Skury* (skuhrati?), *Nespery* (nesprati), *Rpety* (reptati), *Kolomuty* (kolomutiti „máští“...)

Typy zastoupené na starém sídelním území, tj. na nejstarším sídelním území, mezi Sázavou a Brdy a v západních a jižních Čechách - I-IV (A, B, C, D, E, F, G)

Sem patří typy, které jsou rozšířeny z nejstaršího areálu do jižních Čech. Osídlování postupovalo přes prostor mezi Sázavou a Brdy (C, D) a západní Čechy (E) proti Vltavě a Lužnici do východní poloviny jižních Čech (F), proti Úhlavě (západní Čechy) a Radbuze do západní poloviny jižních Čech (G). Dále bylo osídleno Pootaví (západně od Vltavy), povodí Blanice a Netolicko (jižní Čechy). Z 21 typ např. **5/7 OJ Svojsě** v MJ (mapa č. 151: *Svojsice, Svojšín, Svojšovice*), **5/10 Sedlec** (mapa č. 89; sedlo ‘dvorec, sídlo, hospodářství’, dem. sedlcě – sedlec podle nepřímých pádů homonymních s maskulinem). V Čechách hojně MJ, na Moravě dvakrát. Také z mapy je vidět, že to na Moravu nesměruje. **5/16 Chrášťany** – lidé bydlicí v chrastí

nebo u chrastí, **5/13 -ves** (mapa č. 87; *Nelahozeves, Moravěves, Libčeves, Kmetiněves* apod.).

Počátky rozšiřování starého sídelního území

Některé toponymické typy, které svou podstatou patří do předchozích skupin, mají tendenci překračovat původní hranice starého sídelního území. Proto lze tyto typy pokládat za živé a produktivní v době začínající velké vnitřní kolonizace postupující směrem k horám, tj. v době od 2. poloviny 12. století. Šmilauer uvádí 21 takových typů, mezi nejvýraznější patří **6/1 Kladruby** (´ves dřevorubců´; mapa č. 179), **6/3 Újezd a Újezdec** (mapa č. 93), **6/15 -jedy** (mapa č. 182), dále např **6/2 Kluk** „pozemek nezkopaný, na kterém jsou pařezy“ (mapa č. 38), **6/4 Týn** (mapa č. 95).

Jediný typ starého sídelního území (**7/1 Neznabohy** - kompozitum V+S), jehož některé členy se osamostatnily a rozšířily (např. *Přestavlky*, mapa č. 186), se objevuje také na ostrůvku kolem Pelhřimova, který patrně představuje nejdříve osídlené území na ČM vrchovině. Na Pelhřimovsku byla zjištěna následující jména: **Pojbuky** (z *Pobibuky* – lidé, kteří porážejí buky), **Pobistrýce, Strměchy** (stři-měchy, ´střieti ´roztahovat´, lidé, kteří roztahují svá břicha), **Zbinohy, Zbilidy** (sby- i zbi-), **Drbohlavy** ´ves lidí, kteří se drbají na hlavě, ves Drbohlavovy rodiny´.

Shrnutí: Studium starých toponymických typů umožňuje popsat osídlení Čech v nejstarším období, tj. v době před kolonizací Českomoravské vrchoviny a ostatních horských oblastí (asi do poloviny 12. století). Na základě zařazení konkrétních MJ do toponymických typů lze stanovit směr osídlovacího postupu a poměrně přesně vymežit jednotlivé úseky starého sídelního území. Jejich hranice jsou dány MJ představujícími nejzazší realizaci typů charakteristických pro sledované úseky. První překročení hranic starého sídelního území signalizují MJ jednadvaceti typů skupiny 6 a typ Neznabohy tvořící samostatnou skupinu 7.

Srovnání s historickými doklady do roku 1200 (CDB, Kosmas) ukázalo, že zeměpisný obraz získaný rozбором MJ se v podstatě shoduje se zeměpisným obrazem vytvořeným na základě listinných a literárních dokladů. Ovšem listinné doklady samy o sobě nemohou poskytnout dostačující toponymický materiál k vytvoření správného obrazu o osídlení Čech, neboť zápisy MJ byly v nejstarších dobách pouze náhodné a nesoustavné. Jsou však v mnohých jednotlivostech cenným doplněním a korektivem obrazu vytvořeného na základě rozboru MJ. Průzkum bohatého toponymického materiálu dále ukázal, že kmenové rozdíly

se v MJ projevily jen v míře nepatrné. Např. MJ na *-iz* na území Čechů, osobní jména na *-im* v MJ na území Zličanů (Zlicko – okolí Kouřimi západně od Kolína), osobní jména na *-or* v toponymech u Lučanů – dnešní Žatecko). Šmilauer se domnívá, že dochovaná MJ již označovala trvalé osady, ne dočasná sídla v dobách nejstarších. Postup, jaký byl popsán, není tedy postupem slovanských kmenů přicházejících do země, nýbrž postupem ve stabilizaci jejich sídel.

Osídlení Českomoravské vrchoviny (ŠmOs, 115n)

V polovině 12. století zůstaly ve východní polovině Čech neosídleny (mimo některé vnitřní lakuny) horské pohraniční oblasti. Mezi nimi zaujímá významné místo ČM vrchovina, široký pás mezi Čechami a Moravou, která zůstávala až do pol. 12. století kvůli drsnějšímu klimatu a malé úrodnosti neosídlená (nejsou zde arch. nálezy). ČM vrchovina byla současně osídlována obyvateli z Čech i Moravy, na jejím osídlení se podíleli i Němci (Šmilauer se omezuje jen na území historických Čech.)

Lze ji zhruba vymezit pomocí následujících obcí: *Vysoké Mýto – Letovice – Znojmo – Nová Bystřice (NBS) – Soběslav (SbS) – Kostelec n. Černými Lesy – Vysoké Mýto.*

Pro názornější obraz postupu osídlení je území ČM vrchoviny a jejich přilehlých oblastí rozděleno do úseků: I. Od Orlických hor k úvalu řeky Loučné – v blízkosti Litomyšle); II. Od řeky Loučné k řece Sázavě; srov. LS – Ledec nad Sázavou; III. Od Sázavy k Vltavě (po Tábor); IV. Od Tábora na jih. Výzkumný prostor tedy nezahrnuje jen ČM vrchovinu.

Typy jmen na ČM vrchovině

O postupu osídlení nejvíce vypovídají ty toponymické typy, které se rozšířily ze starého sídelního území až na Českomoravskou vrchovinu. Hranice jejich výskytu označují izoglosy probíhající podélně téměř celým územím Českomoravské vrchoviny. Jsou to např. typy **11/1 -any**, **11/2 Lhota**, **11/3 -ice, -ovice** (mapa v ŠmOs na s. 122). Tyto tři izoglosy zachycují tři postupné fáze v kolonizaci ČM vrchoviny: izoglosa **-any** reprezentující první fázi překračuje staré sídelní území jen nepatrně (srov. s mapou č. 11, Skuteč, Chotěboř); izoglosa typu **Lhota** představuje fázi druhou, rozšiřuje osídlené území už výrazněji (zejména na levém břehu Sázavy a na Lužnici); izoglosa **-ice** (3. fáze) ukazuje na další postup osídlení, zvláště na Želivsku. Další mapy – **14/3 Zhoř** a **14/11 Žďár** (mapa č. 33), **22/1 Seč** (mapa č. 34).

Studium toponymických typů ukazuje, že osídlení postupovalo několika cestami. Jak ukázal typ **-any**, osídlení proniklo úvalem Doubravy až k Chotěboři.

Ostatní toponymické typy jsou charakteristické především pro ČM a na ni navazující další pohraniční oblasti; areály sice netvoří, ale i ony významně přispívají k vymezení pohraničního území osídlovaného od druhé poloviny 12. století. Typy **12/1 -oňov** (OJ na -oň + -ov), **12/2 -išov** (OJ na -iš + -ov) a **12/3 -ošov** (OJ na -oš + -ov) se vyskytují ve všech úsecích zkoumané oblasti, případně i jinde v Čechách. Spojíme-li jména téhož typu na ČM vrchovině izoglosou, ukáže se, že všechny tři typy jsou zastoupeny jednak mezi Milevskem a Uhliřskými Janovicemi, jednak po celé délce vlastního území (podhůří Orlických hor a Českomoravská vrchovina; mapy 152, 157, 169). Z jejich rozšíření vyplývá, že území mezi Sázavou a Vltavou bylo hlavním nástupovým prostorem pro osídlení Českomoravské vrchoviny.

Shrnutí: Osídlení ČMV je složitý proces, kterým byla během několika staletí kultivována rozloha více než desetiny Čech. Zároveň s vlastní ČM vrchovinou bylo na sv. osídlováno Orlické podhůří a Českomoravské mezihoří, na jzáp. pak jižní část Středočeské vrchoviny, vých. část Třeboňské pánve a Novohradské hory až po Kaplicko, kde se kolonizace stýká se starým osídlením.

Jako celek jsou uvedená území charakterizována společnými podélnými izoglosami (12/1 -oňov, 12/2 -išov, 12/32 -ošov) svědčícími o rovnoměrném osídlování celého prostoru. Studium toponymických typů ukázalo, že osídlení postupovalo několika cestami: a) velmi brzy proniklo osídlení úvalem Doubravy až k Chotěboři (srov. typ **-any**). Tento poměrně brzký postup však příliš neovlivnilo osazení ostatní Vrchoviny, neboť se zastavil mezi Železnými horami a dlouho neosídleným haberským rozvodím; b) při kolonizaci celého území vedla hlavní nástupová cesta po obou stranách Sázavy. Četné izoglosy svědčí o její návaznosti na území mezi Sázavou a Vltavou.

Hlavní směry postupu osídlení: po Sázavě k Havlíčkovu Brodu, po Blanici k Humpolci a Pelhřimovu, po Vltavě na Tábor. O nástupové povaze tohoto území svědčí též podélné izoglosy 12/1 -oňov, 12/2 -išov, 12/3 -ošov. Pelhřimovsko bylo osídleno již dříve, srov. typ 7/1 Neznabohy. Rovněž ostrov Lhot nacházející se až za areálem Lhot (mapa 37) tuto skutečnost dosvědčuje.

Nositel starší kolonizace na Českomoravské vrchovině byly především **církevní instituce**, z nichž nejvýznamnější podíl mělo pražské biskupství. Jen v jihozáp. části zkoumaného území byla veliká panství světská, zvl. pánů z Růže (panství novohradské, třeboňské, lomnické,

hradecké, landštejnské). Těsnou souvislost s biskupstvím má želivský klášter - biskupství klášter zřídilo r. 1144 (pův. benediktinský, od r. 1148 premonstrátský). Majetky zde měl také klášter v Sázavě a další.

Osídlení ČM vrchoviny z Moravy mělo svá zvláštní východiska a své zvláštní postupy. Tehdejší zemská hranice se neshodovala s hranicemi pozdějšími (zvláště okolí Kunžaku a Strmilova patřilo k Moravě). Přesah z Moravy představuje např. typ **27/1 Rosička**, navazující na stejný typ *Rozseč*, *Rozsíčka* na moravské straně (mapa č. 34 vedle *Seč*). *Rozseč* = jméno moravské kolonizace, několik vsí na západní a jižní Moravě, ve Slezsku není. Navazuje na areál *Proseč* a *Seč*, který je rozšířen z české strany ČM vrchoviny. Název je odvozen od starého apelativa *rozseč* kde je rozsekán lesní porost, tj. kde je vymýcen les k postavení vsi, k založení pole atp. Často se vyskytuje ve zdrobnělé podobě *Rozsíčka*, *Rosička*, lidovou etymologií v Čechách *Rosička* (z apel. *rosa*). Protože kolonizaci z Čech i z Moravy prováděli lidé téhož národa, je přirozené, že je mnoho toponymických typů společných: *Zhoř*, *Žďár*, *Podolí*, *Kaliště*, *Kladruby*...

Kolonizace ČM vrchoviny se účastnili i **Němci**. Až do roku 1945 měli osídleno jižní Kaplicko, Novohradsko, Novobystřicko (s částí Jindřichohradecka), i výběžky německého osídlení rakouského a jihomoravského, ostrov jihlavsko-brodský a moravskotřebovský až k Lanškrounu.

(Německá MJ z tohoto území zpracoval např. E. Schwarz, *Die Ortsnamen der Sudetenländer als Geschichtsquelle*, 1931.)

Absolutní chronologie jednotlivých fází osídlování

Studium toponymických typů užívaných v nejstarším období osídlování Čech umožnilo V. Šmilauerovi vyvodit určité závěry o jejich chronologii a o chronologii jednotlivých kolonizačních fází.

A, B - skupina I: nejstarší sídelní území bylo osídleno již v 10. století.

C, D - skupina II: postup proti Vltavě a Sázavě. Osídlování začalo již koncem 10. století, jeho převážná část byla osídlena v 11. století, užší Voticko až v polovině 12. století.

E – skupina III: postup proti Berounce (Mži). Začátky osídlování tohoto rozsáhlého území spadají přibližně do 2. čtvrtiny 11. století.

F, G – skupina IV: osídlování začíná patrně až v 1. polovině 12. století.

Rozrušení dosavadních hranic a počátky postupu k horám, zvláště na ČM vrchovinu patří do doby po 1140. Protože v kolonizaci mělo velkou úlohu pražské biskupství, zdá se, že hlavním iniciátorem byl biskup Daniel I (1140-1167); **želivská kolonizace** (Želiv v blízkosti Humpolce) byla zhruba ukončena do r. 1226 (období 11/3 -ice).

Osídlení Čech v 17. - 19. století

Období po roce 1600, resp. už od poloviny 16. století, představuje další významný mezník v osídlování. Už v polovině 16. století se zakládají osady v souvislosti s rozkvétajícím hornictvím. Doba třicetileté války znamenala přerušování zakládání nových osad a teprve až koncem 17. století dochází opět k rozvoji. Z poloviny 17. století už pochází i spolehlivý pramen, berní rula, obecně pro toto období máme k dispozici spolehlivé historické doklady.

Zároveň ale průběh kolonizace velmi úzce souvisí s politickým vývojem v zemi: v 18. stol. válka o španělské dědictví, napoleonské války, rovněž i hospodářské změny - průmyslová revoluce způsobila vylidňování venkova. Vznikaly jen předměstské obce (u Prahy) a lázeňská města (např. Konstantinovy Lázně).

Zakládání osad na území ČR neměnilo podstatně ráz osídlení: vznikaly spíše jednotlivé osady. Podstatnějším způsobem se změnil obraz pohraničních oblastí, jimž také věnuje V. Šmilauer v této kapitole největší pozornost. Území dělí na deset oblastí:

1. Lužické hory a Litoměřicko

Do 13. století bylo území osídleno jen k linii Děčín-Mladá Boleslav-Český Dub (např. Litoměřicko má velmi staré osídlení, o čemž svědčí např. zakládací listina litoměřické kapituly k r. 1057), zbytek byl osídlen ve 13. století během velké německé kolonizace. 17. - 19. století přispělo už jen k zahuštění stávající sítě osad. Pouze šluknovský výběžek byl osídlen ve větší míře už dříve. Působili zde majitelé velkých panství, jejichž jména se často objevovala jako pojmenovací motiv nově

založených osad: např. *Salmov*, *Marketa* (hr. Markéta Salmová), *Karolinthal - Karlín* (hr. Karolína, roz. Sternbergová).

2. Jizerské hory a Krkonoše

Zde je kolonizace velmi pestrá: v některých částech proniklo starší osídlení dost daleko, někde bylo zastaveno horami. Např. fary pražského arcibiskupství zasahovaly v pol. 14. století až k Chrastavě, Liberci, Jablonci n. Nisou a Vysokému n. Jizerou. Stávající starší síť doplnila kolonizace v 17. století. Opět se o ni zasloužili majitelé velkých panství (knížata Rohan-Rochefortové, hrabata Clam-Gallasové, hrabata des Fours-Walderodové).

3. Broumovské mezihoří

Toto území bylo osídleno už ve starších dobách zásluhou kolonizační činnosti břevnovského kláštera, takže v 17. - 19. byla síť opět pouze zhušťována.

4. Orlické hory, Bystřické hory a Králický Sněžník

Celkově je toto území kolonizačně složité, protože tu existovala stará soustava předsunutých sídlišť a jejich okolí bylo dosídlováno mnohem později. Mezi nejstarší osady patří např. *Opočno* (doloženo už u Kosmy).

5. ČM vrchovina a přilehlá území

Osídlování ČM vrchoviny začalo v polovině 12. století a pokračovalo plynule v dalších obdobích, ve 14. století se setkala kolonizace z české strany s moravskou stranou. Charakteristické je ostrůvkovité osídlení a teprve jejich následné spojení v 17. - 19. století. Hlavním nositelem nové kolonizace byla velká panství.

6. Šumava

Na Šumavě měli velké majetky krumlovští Schwarzenbergové. V 17. - 19. století byly zakládány jednak jednotlivé osady v okolí starých sídlišť (Českých Budějovic, Českého Krumlova, Vyššího Brodu, Vodňan, Netolic), jednak skupiny osad, které tvořily uzavřené celky na horském území nebo v okolí větších měst (Vimperk, Sušice, Klatovy). Některá území zůstala neosídlena poměrně dlouho a např. pohraniční oblast na jih od Vltavy byla osídlována až v 18. století.

7. Český les

Území bylo dlouho neosídlené, kolonizace probíhala od 17. století, hlavně však v 18. století. Místy v okolí toků vznikají drobné sklářské osady.

8. Severozápadní pohraničí

Patří sem Chebská pánev, Krušné hory, Děčínské stěny. Z těchto oblastí má nejstarší osídlení krušnohorská oblast, kde už ve 13. a 14. století probíhala klášterní kolonizace. Byla přerušena husitskými válkami. V 16. století na ni navazuje hornická kolonizace, takže vznikají i ostrůvky vysoko v horách (někdy byly založeny i ze saské strany).

9. Některá východočeská území

Jde na rozdíl od předchozích území o vnitrozemskou kolonizaci, která se dala ze zvláštních příčin: v oblasti Královédvorská se osazoval les zvaný *Království*, rozsáhlý lesní komplex, kde od konce 17. století vzniklo asi 30 osad. Byl to starý královský les, který byl na Labi ponecháván z obranných důvodů. Později se z něj stal výhodný zdroj dřeva a dřevěného uhlí pro kutnohorské doly. Vznikly zde např. obce *Souvráť, Komárov, Dvořáčky, Ferdinandov*. Druhou oblastí bylo okolí Hradce Králové. Zde byla v letech 1766 - 1789 vybudována pevnost, pro niž bylo vytvořeno ochranné pásmo. Tehdejší hradecká předměstí byla z toho důvodu zbourána, obyvatelstvo bylo přesunuto do nově vzniklých obcí v nedalekém okolí (např. *Temešvár, Pouchov, Slezské Předměstí*). Dnes je řada z nich součástí Hradce. Třetí oblastí je Pardubicko a Holicko. Stala se cílovou oblastí tzv. raabizace, tj. parcelace panských dvorů. Tu nařídila Marie Terezie pardubickému písaři, dvornímu radovi Františku šl. Raabovi. Nové osady vznikaly i na půdě vysušených rybníků. Řada osad přejala staré názvy rybníků: např. osada *Staročernsko* na místě rybníka *Staročernského*, osada *Dědek* (rybník *Dědek*).

10. Dobříšsko a Příbramsko

K osídlení této oblasti docházelo po třicetileté válce, centrem je Dobříš.

Rozbor tvoření MJ v 17. - 19. století

MJ 17. - 19. století tvoří samostatný celek, který se vyznačuje specifickými rysy: nejsou to specifické toponymické typy jako v předchozím období. Základním způsobem tvoření MJ posledních tří století je **přejímání** již existujících zeměpisných jmen. Nová sídliště bývala nazývána podle starších sídlišť a jiných objektů, které se většinou vyskytovaly v blízkosti nově založeného sídliště (např. lesa, rybníka). Tento fakt pak usnadňoval lokalizaci nově založeného sídliště. Přejímána však bývala i jména lokalit velmi vzdálených (domácích i cizích, např. *Temešvár*). Kolonisté si často přinášeli do osídlovaných oblastí stará jména ze svých domovů: např. jméno *Bubeneč* u Prahy (v této podobě od 1665), bylo přeneseno k Pacovu (r. 1843). (To platí obecně, např. do severní Ameriky často přinášeli kolonisté evropská jména - *Prague, Boston, Cambridge, Berlín, Paris*.) Přenášena jsou též jména z biblického světa (*Damašek, Betlém*) nebo jména měst, případně zemí, které se v důsledku jistých událostí staly všeobecně známými. Např. po dobytí Temešváru vznikaly osady s názvem *Temešvár*. Podobně *Korea, Vietnam* ve 20. stol.

1. Přejetí vlastního jména staršího sídliště

- a) obnovení jména osady ležící na témže místě: *Otradovice* (u *Brandýsa n. Labem*) zanikly 1580, obnoveny 1777
- b) s doplněním o rozlišující přívlastek: u *Záboří* u Dvora Králové n. L., dol. 1417, vzniká 1836 *Nové Záboří*
- c) jméno staršího sídliště je východiskem dalšího tvoření: u *Opolan* (Poděbrady), dol. 1227, vzniká koncem 18. stol. ves *Opolánky* (není to tedy starý typ -any); ze *Smrčné* (Ledeč n. S.), dol. 1638, je 1713/48 odvozena osada *Smrčensko*; u *Spálova* (Semily), dol. 1538, je skupina domů *Podspálov* (1834)

2. Pojmenování obecným jménem sídliště

- většinou s rozlišujícím přívlastkem: *Rakovické Chalupy, Slezské Předměstí, Dlouhá Ves*

3. Pojmenování vlastním nebo obecným jménem stavby

- popř. jiného lidského díla, u něhož sídliště vzniklo: *Rabštejn* (podle hradu R.), *Seníky* (zem. stavba), *Nový Mlýn*, *Hamry* (výrobní), *Svatá Anna* (církv. stavba), *Krčmy*, *Bílý Kůň* (hostinec)

4. Pojmenování podle VJ nebo obecného jména přírodního objektu

- který byl v blízkosti sídliště, např. *Horka*, *Javorník*, *Závrchy* (podle vyvýšenin), *Mokřiny*, *Kopaniny* (podle charakteru půdy), *Panské role* (podle majetkových vztahů), *Trotina* (podle potoka), *Čepinec* (podle rybníku), *Hájek* (podle porostu)

5. Pojmenování z osobních jmen

- vedle vyjádření majetkového vztahu, který vyjadřují i mnohá MJ starší, se v období 17. - 19. století objevuje nový motiv – oslava jména. Feudál dává novým sídlištím své jméno (křestní i rodové), popř. jméno původního sídla svého rodu (*Nový Haimhausen*). Pojmenováním chce prokázat poctu své manželce (*Lenora* - kněžna Eleonora Schwarzenbergová), příbuzné (*Pavčina*), novorozenému dítěti (*Oldřichov*), eventuálně i osobám jiným (*Laudon* – na počest generála Laudona). Podobně vrchnostenská úředníci dávali svá jména novým sídlištím (ovšem v menší míře). Křestní jména se jako základ MJ uplatňují především u šlechty; v jiných případech se MJ tvoří spíše z příjmení. Mimo uvedené motivace trvá dále zvyklost pojmenovávat sídliště podle jejich významného obyvatele (týká se zejména menších sídlišť) - podle křestních jmen: *Arnoštov* (podle ředitele Arnošta Mayera...), *Bořitov* (podle hraběnky Bredové, roz. Bořítové), *Bartákov* (podle neznámého nositele)
- postupy odvozování MJ z OJ jsou v tomto období trochu odlišné od staršího období:

Odvozování MJ z OJ (platí i pro MJ vzniklá ve 20. stol.):

- a) pouhé přejetí OJ (*Jaroslav*, *Kateřina*, *Náhlík*, *Gajer*...), plurál na *-y*, *-e* (*Františky*, *Gabrhele*);
- b) posesivní adjektivum na *-ův*, *-ova*, *-ovo*, *-in*, *-ina*, *-ino* + substantivum (*Františkova Ves*, *Julinčino Údolí*);
- c) adjektivum s příponou *-ský*, *-ovský* + substantivum (*Anenská Ves*, *Vilémovské Chaloupky*);

- d) odvozování následujícími příponami: *-ov* (*Antonínov, Haškov*), plurál *-ovy* (*Klouzovy*) - nejužívanější přípona v období 17.-19. stol.; *-ín* (*Terezín, Plachtín*), *-ka, -ovka* (*Bertoldka, Michnovka*), plurál *-ky* (*Václavky*), *-ovice* (*Jindřichovice, Pavlovice*); ostatní přípony jsou ojedinělé: *-ina* (*Franclina*), plurál *-iny* (*Karvašiny*), *-ovna* (*Maxovna*), *-ice* (*Albrechtice*), *-ičky* (*Maxičky*), *-sko* (*Pavlovsko*) atd.;
- e) složená MJ jsou zcela ojedinělá (*Marieves*).

Tvoření MJ německých

- a) OJ je přejato do funkce MJ (ojedinělé): *Leopold, Gayer*;
- b) častější jsou složeniny, zadní člen tvoří nejčastěji *-dorf* (*Wenzelsdorf*), *-thal* (v této grafické podobě, ve skutečnosti *Tal; Theresienthal*), *-berg* (*Philipsberg*), *-hof* (*Friedrichshof*).

6. Pojmenování podle osobních jmen obecných nebo. národních

- *Opatov* (1786 podle opata broumovského kláštera), *Česká Cikánka* (u Hlinska), *Uhry* (k r. 1843)

7. Hodnotící jména

- mají starou tradici: snaží s pomocí krásného jména udělat osadu atraktivní, přitažlivou, zdůraznit přednosti. V období 17. - 19. století se osídlovaly oblasti nejchudší, nejméně úrodné, o to více se vrchnost snažila dodat osadám kouzlo alespoň příjemným jménem: *Veselí, Rozkoš, Pohodlí, Naděje, Ráj X Vystrkov, Zakopanka, Zákoutí, Peklo, Nouzov, Bída, Nemanice*

Lad. Hosák: Z problematiky zakládání osad v novější době – 1650-1850, Čas. Společnosti přátel starožitností českých, 66, 1958, s. 203-211. Zde autor uvádí pro moravská MJ tytéž motivace i způsoby tvoření. Uvedené postupy tvoření MJ v 17. - 19. století platí jak pro Čechy, tak i pro Moravu.

Velká část MJ 17. - 19. stol. měla původní podobu německou, neboť kolonizace se uskutečnila především v pohraničí, byla prováděna zpravidla cizí vrchností, účastnili se jí také němečtí osadníci. Rovněž historické prameny jsou z velké části německé. České podoby takových jmen vznikaly

většinou jejich překladem, a to především v průběhu 19. - 20. stol. (zvláště v letech 1921-1923 a po roce 1945 činností Místopisné komise). Při počestování byla proti oslavným názvům dávana přednost starým MJ (*Lasvice za Klemensdorf*), pomístním jménům (*Borek za Franzdorf*).

Závěrem je třeba dodat, že hodnota metody jazykového rozboru je pro období 17. - 19. stol. částečně snížena umělými zásahy feudálů a jejich kancelářů i tím, že nová MJ se často opírají o MJ starší a o starobylá jména pomístní.